

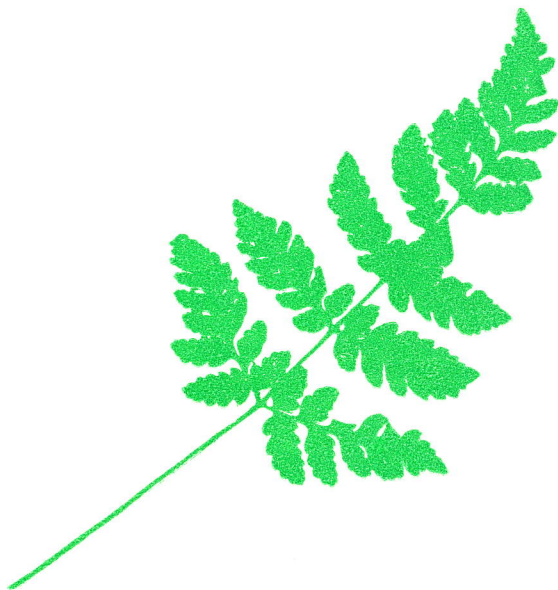
EL

EESTI LOODUS

ZBI
Mükoloogia osakond

Separaat 1981

vad paigutada käöraamatud selliste orhideede hulka, mis peale spetsialiseerunud tolmeldajate kasutavad ka universaalsemate öiekülastajate teeneid. Kas käöraamatu eri liikidel on erinevad tolmeldajad, nagu kannuse erinevast pikkusest järeldada võiks, seda peavad näitama põhjalikumad uuringud. Tuleks kasutada valguspüüki, et tabada tolmukandjaid suuremal arvul ja pikema aja vältel.

Kestvamaid antökoloogilisi uuringuid

on Eestis teinud vaid põlevkiviinsener Dmitri Kuskov Kohtla-Järvelt (peamiselt öhtul avanevate nelgiliste juures) ja entomoloog Vambola Maavara (rabataimede juures). Orhideed alles ootavad...

KIRJANDUS: Füller, F., 1978. *Platanthera. Gymnadenia. Leucorchis. Neottianthe.* Wittenberg Lutherstadt. — Nilsson, L. A., 1978. *Pollination ecology of Epipactis palustris (Orchidaceae).* Bot. Notiser, 131.

Haruldased ja huvitavad seened

Ain Raitviir

Viidumäe Riiklik Looduskaitseala on tuntud paljude taimharulduste kasvukohana. Vähem teatakse siinsetest haruldastest ja huvitavatest seentest. Ometi pakub see paik seenetundjaille vähemalt niisama suurt huvi kui botaanikutelegi. Selles olen veendunud Viidumäed viimase kahekümne aasta jooksul korduvalt külastades, seda kinnitavad ka teiste mükoloogide tähelepanekud.

Seeneuurijate huvi köidab Viidumäe eeskätt seepärast, et siin kohtab kaunis väikesel ja hästi ligipääsetaval alal vägagi erinevaid metsi, kus võib leida suuremat osa meie nemoraalsetest — laialehiste metsadega seotud — seeneliikidest. Paljusid sinseid liike kohtame küll ka mujal Saaremaal ja Lääne-Eestis, millega nende levik meil piirdubki, kuid Viidumäel on seente korjajaid ning tallajaid vähem kui teistes paikades. Seepärast näeb siin väiksemal maa-alal koos kasvamas rohkem haruldasi seeni kui mõnes muus metsas.

Iga jalutuskäik läbi Viidumäe metsade pakub omaette seeneelamuse. Siin tunduvad täiesti igapäevastena mõnedki liigid, mida käsiraamatud meil harva esinevateks nimetavad. Meenutagem kasvõi kõige värskemaid, eelmise sügise muljeid.

On septembri teise poole veidi sombune sügishommik. Astun Audaku majade vahelt välja ja võtan suuna

Suurmäe poole. See on üks mu meelisradu, midapidi jõuan astangualusesse loometsa ja puisniitudele. Aastaaeg on juba liiga hiline, et minna otsima niisugust haruldust nagu kastanpökk, millest oli juba kord «Eesti Looduse» veergudel juttu (vt. EL 1973, 9, lk. 544—545). Midagi muud põnevat loodan aga kindlasti näha.

Kümmekonna sammu pärast tababki pilk rohu seest kuldpunase kübaraga pilviku. Selles värvitoonis on midagi kordumatut kõigi punaste pilvikute seas ja kui lähemalt vaadates selgub, et eoslehekesi katavad kuldkollased laigud, siis pole kahtlust, et minu ees on meil harva esinev lubjalembene kuldpilvik (*Russula aurata*).

Niisugune algus teritab tähelepanu, sunnib erksaks, sest tihtipeale kaasnevad ühe põneva leiuga veel teised. Ja ei jää nad tulemata seekordki. Upsi talu kohal paistavad karusamblapadjandist sarlakpunased poolesentimeetrise läbimõõduga liuakesed: jällegi Eestis haruldane liik, samblalembene liudseen *Octospora rutilans*. Sealsamas kõrval paistab madala hõreda rohu seest paari sentimeetri kõrgune must nuiake. See on üks maakeel, juba tõeline haruldus, mis justkui manitseb kõiki madala rohuga metsaservi ning -legendikke hoolikalt üle vaatama.

Maakeelilised lisavad omapära Viidumäe niigi huvitavale seenestikule.

Kõik selle sugukonna (*Geoglossaceae*) esindajad on vanapärased vormid, üle kogu maailma väga katkendliku levilaga. Nõukogude Liidus võib maakeelelisi leida Baltimaadel ja Kaug-Idas. Neid haruldasi seeni on raske tabada veel seepärast, et nad viljuvad vaid üksikutel soodsatel aastatel (meelde on jäänud eriti 1960. ja 1980. aasta). Viimati järgnesid esimesele leitud maakeelele, mis hilisema määrangu kohaselt oli *Geoglossum glabrum*, veel teisedki. Nendest üks, *G. affine*, on esmasleid Nõukogude Liidust. Üldse oleme maakeelelisi leidnud Eestist seitse liiki, millest viis kasvab Viidumäel, neist kolme teame ainult siit.

Kõrvalepõiked ja väikeste silmapaistmatute seente otsimine võtab aega. Sügisene päev ei ole aga pikk ja seepärast peab edasi kiirustama. Veidi enne seda, kui maantee hakkab Suurmäe kohalt astangust laskuma, seisab vasakut kätt tee ja astangu vahel rühm tammesid. Ühel neist peab kasvama rusuk, suure pehme maksakarva viljakehaga torikuline, mis kõlbab ka süüa. Seda tammeparasiiti leiab harva kogu tema levila ulatuses, aga kindlates kasvukohtades võib teda näha paljude aastate jooksul. Ka seekord on rusuk ilustasti omal kohal.

Sealtsamast lähedalt, Suurmäe jalamilt lähen otsima punakat maatähte (*Gastrum rufescens*), mida siin tema esimeses leiu kohas varem igal sügisel

Kuldpilvik (*Russula aurata*) on meil harva esinev lubjalembene seeneliik.

Rohelist kärbseseent (*Amanita phalloides*) pidasime paarkümmend aastat tagasi suureks harulduseks. Autori fotod.

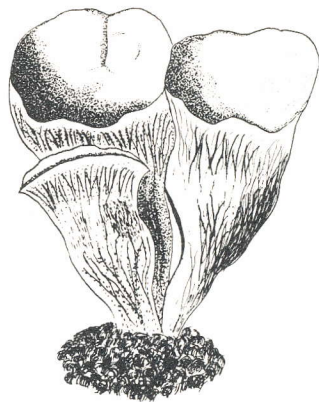
näha võis. (Viimastel aastatel on seda seent L. Järva andmetel leitud veel ka Abrukalt ja Hiiuimaalt.) Seekord tabab mind ebameeldiv üllatus: sinne klassikaline leiuukoht on hävinud turistide jalge alt valla pääsenud erosiooni läbi. Mäe nõlv on nii põhjalikult muutunud, et punaka maatahe leidmiseks küll enam mingit lootust ei ole.

Siirdun edasi loometsa, kus ootab ees seeneküüsus. See peaks olema loometsa tüüpiline sügisene seeneaspekt, aga nii rikkalikku olen näinud küll ainult siinses varjulises niiskes metsaaluses. Silma torkab pinnasel kasvavate jalaga narmikuliste rohkus: lausa massiliselt leidub ruupjat narmikut (*Phellodon tomentosum*) ja talle lähedast liiki *P. niger*. Ühekaupa kasvab siinseal põdramokka meenutav, aga hele-dama ning ilma soomusteta kübaraga *Bankera violascens*. Lisaks tavalisele timpnarmikule leidub temaga väga sarnast, aga punakama kübaraga liiki *Hydnum rufescens*, mida meie mükooloogilises kirjanduses pole seni veel märgitud.

Siin kasvab ka loometsa iludus, kuseeneliste hulka kuuluv seakõrv (*Gomphus clavatus*). Selle paksu lihaka, ühelt küljelt väljaveninud lehtri kujulise seenekübara ülalpool on ookerjas, alumine aga violetne. Seakõrva leiame harva, aga seal, kus ta kasvab, on teda ikka rohkesti pikkade ridade või suurte nõiaringidena.

Astangualuses loometsas on ka paljude haruldaste liudseente kodu. Ainult siit oleme Eestis leidnud paarimilliliseid kasvavat tüksikulaadset *Melachroia xanthomela*'t, mille kollased paarimillimeetrise läbimõõduga kettakesed säravad vastu kuuseokkakõdu katvalt pruunilt mütseelipõimikult. Mõningaid teisi liike teame ka mujalt, aga ikka vaid juhuslikena, kuna siin kasvavad nad kindlalt igal aastal. Nii leian seekordki helvellide perekonna ühe haruldasema esindaja, sileda musta jala ja sadula-kujulise kübaraga *Helvella atra*, ja kogu Euroopas väga haruldase suure kõrviku (*Otidea grandis*). Viimane on liudseente hulgas eriti omapärase värvusega: kõrvakujuliselt keerdunud viljakeha sisekülj on ookerjas, sametjas väliskülj aga sinakasroheline.

Viidumäe seenharulduste loendit võiks veel väga pikalt jätkata. Looduskaitseala lõunaosas asub lehterüdiku (*Tremiscus helvelloides*) ainus kindlalt fikseeritud leiuukoht Eestis, siit on seda ilust roosakaspunast poolläbipaistvat seent korduvalt kogutud.¹ Kusagilt mujalt Eestis ei ole leitud ka maatahte *Geastrum badium* ja punalehikut *Rhodophyllus lazulinus*.

Seakõrv (*Gomphus clavatus*).

Maakeel *Geoglossum affine*. Joonistanud M. Raitviir.

On tõsi, et kestev uurimistöö muudab meie ettekujutusi seente esinemis-sagedusest. Mõnedki haruldaseks peetud seened kaotavad aja jooksul oma oreooli ning me harjume neid hoopis tavaliseks pidama. Nii oli roheline kärbseseen, kui teda kakskümmend üks aastat tagasi Viidumäelt leidsin, meil väga suur haruldus. Nüüd ta meid enam ei üllata, sest soodsatel aastatel näeme teda kohati sadade kaupa. Samal ajal jäävad mõned teised liigid aga ikka haruldasteks, sest näiteks eespool mainitud kastanpäka on kaheksa aasta jooksul leitud veel vaid kahest kohast. Ja pole kahtlust, et Viidumäe edasine uurimine lisab Eesti seenefloorale veelgi uusi haruldasi ja huvitavaid seeneliike.

¹ «Eesti Looduses» (1980, nr. 12) ilmunud Ö. Jaagomäe artiklis «Veerandsada seene-näitust loodusmuuseumis» mainitakse seda liiki näitusel eksponeeritud harulduste hulgas. Kahjuks ei ole andmed nendest, nagu paljudest teistestki seenesõprade huvitavatest leidudest, jõudnud täpselt fikseerituna, koos tõendusmaterjaliga mükooloogide kätte.